

FINANČNÍ PRÁVO A EKONOMICKÉ ASPEKTY

PAVEL MATOUŠEK

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstract in original language

V příspěvku je popsán a analyzován vztah „ekonomie a právo“ ve vzájemných filosofických souvislostech obsahu a formy. Výsledek analýzy představuje neoddělitelnou vzájemnou interakci ekonomických a právních procesů a vztahů. Řešení ekonomické krize není jen o ekonomických opatřeních, ale o pochopení společnosti, že úroveň života společnosti se odvíjí od úrovně ekonomické podstaty společnosti s regulací vzájemných vztahů právem, které je taktéž determinováno ekonomickými podmínkami společnosti.

Key words in original language

Ekonomie; Engliš Karel JUDr. profesor; Finanční právo; Forma; Interdisciplinární postavení; Keynesiánský typ; Konzervativní typ; Krize; Neokeynesiánský typ; Obsah; Právo; Společnost; Veřejné právo.

Finanční právo má svůj předmět, vytváří ucelený systém finančního práva, realizuje se prostřednictvím finančně-právních norem, má svou specifickou procesní stránku, vytváří síť orgánů finanční správy – finanční právo prokazatelně existuje jako samostatné právní odvětví. Finanční právo podle systematiky práva patří do práva veřejného. To, čím je finanční právo specifické, proti jiným právním odvětvím je rozsáhlý výrazný přesah principů finančního práva z oboru veřejného práva i do oblasti soukromoprávní (finanční úvěry, peněžní půjčky, pojištění, směnky, šeky, platební karty, držba cenných papírů a operace s nimi, a další). Významný přesah v podstatě existuje i do všech ostatních odvětví práva, neboť ve všech odvětvích práva jsou upravovány právní vztahy v jejichž pozadí jsou platební, zúčtovací, úvěrové finanční a peněžní operace, které představují finančně-právní vztahy, které jsou v širším či užším slova smyslu vždy předmětem finančního práva.

Právě tato vysoká úroveň interdisciplinárního charakteru finančního práva vytváří specifickou nutnost existence finančního práva jako samostatného právního odvětví, a to i vůči správnímu právu, ze kterého se finanční právo vydělilo.

To, co má finanční právo naopak se všemi právními odvětvími společné, je ekonomická podstata práva. V této vazbě opět finanční právo je specifické, neboť propojovací vazby s ekonomikou přes finance a finanční činnosti v prostředí moderní tržní ekonomiky jsou velmi těsné, (snad nejtěsnější ze všech odvětví práva), vzájemně se ovlivňující a vyžadující trvale vzájemnou součinnost. V případě finančního práva otázka „Právo nebo ekonomie?“ –

nepředstavuje rozpor, protiklad a nesoulad, ale naopak vztah nepominutelného vzájemného pozitivního propojení.

I když právníci mají tendenci úlohu práva absolutizovat, ve skutečnosti si musíme připustit, že ekonomické procesy ve společnosti, ekonomické vztahy jsou pro samotnou existenci společnosti primární již i jen v nejzákladnější formě vztahového řetězce „výroba, směna, spotřeba“. V ekonomických vztazích, při velkém zjednodušení, jde vždy o zajištění a uspokojování lidských potřeb, proto ekonomická oblast je vždy středem celospolečenského zájmu.

Teoreticky, pokud by ekonomické uspokojování lidských potřeb bylo na úrovni absolutního nadbytku všeho, nebylo by třeba jakékoliv společenské regulace a každému jedinci by se dostalo všeho co potřebuje a co si přeje. Bohužel objektivní stav lidské společnosti na celém světě z hlediska uspokojování lidských potřeb je v současnosti stavem, který bychom mohli označit za stav oscilující kolem střední úrovně mezi hranicemi nedostatku a dostatku. Tento stav společnosti můžeme označit za velmi proměnlivý a nestabilní a vyžaduje v rámci celé společnosti soustavnou regulaci. Samotný ekonomický tržní mechanismus k této regulaci nestačí, neboť tržní mechanismus reaguje živelně až v souvislosti se vzniklou situací, mnohdy až jako důsledek vzniklé ekonomické, případně ekonomicko-společenské situace. Vývoj společnosti ale vyžadoval pro zajištění regulace ekonomického života společnosti regulaci v širším měřítku, v míře zahrnující celou škálu činností lidské společnosti. Mechanismus regulace na vyšší úrovni, než je přirozený ekonomický tržní mechanismus, je právo, tedy systém právních regulativů, působících nejenom jako korektor vzniklých situací, ale jako nástroj řízení prevence a cílené regulace budoucího vývoje.

Od vzniku lidské společnosti mezi jejími členy existují společenské vztahy (soužití, soupeření, spolupráce, pomoc, ...dělba práce,), které vynucením, dobrovolným uznáním, zvykem, vytvořily řád v němž se společenské vztahy uskutečňovaly a rozvíjely – právo dalo společenským vztahům formu, umožňující účinnou, bezkonfliktní, efektivní ekonomickou činnost.

Vztah ekonomie a práva z pohledu filosofie je vztahem obsahu a formy. Obsah bez formy je neurčitý, neuchopitelný, neřiditelný. Forma bez obsahu je prázdná, nepoužitelná, nerealizovatelná. Ekonomie je obsahem, právo formou. Oba dva instituty jsou existenční podmínkou vzniku funkčního systému. Ekonomie a právo jsou objektivně ve vztahu součinnosti, spolupráce, kooperace a nemohou být jinak. Jakékoliv jejich oddělování, separování vede k deformacím, chaosu, narušení ekonomického řetězce „výroba, směna, spotřeba“, k hospodářské kriminalitě a jiným negativním jevům poškozujícím společnost.

Proto v celém vzdělávacím procesu, v každém jeho odborném zaměření, by měli být vždy zařazeny předměty ekonomie a práva, a oba obory by měly být učeny a studovány ve vzájemných souvislostech. Žádná společnost

nemůže spotřebovávat, aniž by produkovala, žádná společnost nemůže do nekonečna produkovat bez spotřeby. Žádná společnost nezorganizuje a neuskuteční výrobu, směnu a spotřebu bez jasných organizačních pravidel. Právě vyváženost znalosti ekonomických procesů se znalostí práva, dává společnosti schopnost účinného ovlivňování ekonomických procesů ve společnosti, je podmínkou vývoje společnosti a vývoje každé její činnosti, včetně vědy, vzdělávání. Je tedy nade vše pochybnost, že výuka ekonomických předmětů a práva je nezbytnou součástí kvalitní výuky jakéhokoliv zaměření. To také znamená výuku základů práva na školách ekonomického zaměření, právě tak jako nezbytnost výuky ekonomie na právnických fakultách univerzit.

Skutečnost však je taková, že v rámci systému organizace vzdělávání o vztazích samostatně „společnost a právo“ a samostatně „společnost a ekonomika“ není žádných pochybností, kdežto propojení „právo a ekonomika“ se neustále nachází ve stavu vnitřního vývojového boje o vzájemný vztah podřízenosti a nadřazenosti těchto dvou institutů, o úroveň a těsnost vzájemných vazeb.

Tento nežádoucí stav vzájemné rivality práva a ekonomie v rámci vzdělávacího systému není rozparem samotného práva a ekonomie, není sporem mezi právnickými a ekonomickými školami. Příčina vychází ze zjednodušeného ztotožnění práva se státem a dále pak již je realita obrazem současného vývoje uvnitř ekonomie jako vědní disciplíny, kde na úrovni makroekonomické existují v rámci hospodářské politiky státu vývojové trendy připouštějící různou úroveň úlohy státu vůči ekonomice státu, od

- liberálního postoje, tj. postoje prosazujícího „laissez-faire“ (nezasahování státu) a „free trade“ (svobodný obchod), což představuje extrémní případ přenechání vývoje pouze mechanismům trhu s pasivní úlohou státu

až po

- socialistický, komunistický regulační státní systém řízení ekonomických operací s potlačením tržních mechanismů a nadřazeností státních opatření a cílů.

Hodnocení úrovně zásahů státu do ekonomiky v základních typech hospodářské politiky (Keynesiánský typ, Konzervativní typ, Neokeynesiánský typ,) je různé od žádoucí až po škodlivou, a tím vzniká i současné hodnocení a vymezení různé úrovně propojení práva a ekonomie od žádoucího vztahu jejich vzájemné součinnosti až po nežádoucí rozpornost a odmítání interakce ekonomie a práva.

Uvedený současný vztah „právo a ekonomika“ není tedy soupeřením o nadřazenost či podřízenost, neboť se jedná o instituty vzájemně nesouměřitelné, nýbrž je to vztah hledání optimálního vzájemného vztahu vazby interakce a ovlivnění. Právo musí ctít a brát v úvahu pružnost a variabilitu ekonomických dějů a procesů a ekonomika musí uznat nutnost

v nezbytné míře státní regulací zabezpečeného souladu ekonomických dějů se záměry státu pro dosažení stanoveného ideálu politiky státu. Tento vztah soupeření je zcela jistě podmínkou vývoje kvality a obsahu vztahu ekonomie, právo, ale neměl by se projevovat v provozu státu a neměl by v žádném směru zasahovat do vzdělávacího systému.

Dnes, v krizové současnosti, je nutno se začít zamýšlet nad příčinami krizového stavu. A dovolte mi, kacířskou myšlenku, byť to co nás dusí je krizí ekonomickou, hospodářskou, dle mého názoru jde o krizi celospolečenskou, proto se tato hospodářská krize projevuje jako krize globální. Je možné, že jednou z příčin, v širším slova smyslu, je odtržení společenského dění od ekonomických základů společnosti. Můžeme to nazývat různě, např. život v souladu s přírodou, život v mezích trvale udržitelného vývoje, nebo zcela prozaicky „mohu žít jen to, na co mám“. A tady došlo k nesouladu.

Odrtržení od ekonomických základů a podstaty společnosti vykazují všechny oblasti společenského dění, např.:

Politika: populismus a politický kariérismus bez ohledu na ekonomické možnosti

Životní prostředí: skoková opatření o ozdravění životního prostředí bez ohledu na ekonomickou náročnost a ekonomické možnosti

Právo: obecně vymahatelnost práva ve společnosti je čím dál více ekonomickou záležitostí

- trestní právo – ochrana tresty s vysokou úrovní humanizace bez ohledu na to, zda společnost na tuto úroveň vězeňství ekonomicky má prostředky
- správní právo – úprava správy neustále vede ke zvyšování byrokracie, bez ohledu na to zda společnost na to ekonomicky má
- finanční právo – ve veřejných i soukromých financích došlo k vytvoření virtuálních peněz, k vytvoření virtuálního kapitálu, který nemá zakotvení v ekonomické podstatě společnosti

V současné době celosvětově krizi řešíme ekonomickými zásahy do ekonomik jednotlivých států, „naléváním“ nových peněz do procesů ekonomik, které mají zajistit jejich nastartování a rozběhnutí. Ale hroživé je, že se nic nedělá v mimoekonomických oblastech. Nedochozí k uvědomění, že ekonomická úroveň společnosti je determinantem úrovně všech ostatních společenských oblastí a že je třeba společnost v těchto oblastech kultivovat.

Pro soužití s touto determinací je nutno si uvědomit, že v poměru ekonomika - právo nelze hovořit o nadřazenosti a podřízenosti, jedná se o součinnost. Právo navazuje na ekonomiku a vytváří pro ekonomiku

podmínky, ekonomika vytváří společenskou poptávku po určité regulaci. Ekonomiku je nutno ctít. A na to právníci zapomínají a nechtějí ekonomiku jako limitující faktor i pro právo uznat. Je nutno si uvědomit, co pomůže právní regulace, když na její realizaci, její vymahatelnost nebudou potřebné prostředky.

Je třeba se nutnosti vzájemné součinnosti a spolupráce učit. Ekonomie zná ekonomické dopady chování společnosti na ekonomiku společnosti. Je známé působení cenových mechanismů na vztahy nabídky a poptávky, je známá vzájemná interakce daňového zatížení státu a dopadu této úrovně daní do ekonomiky státu. Právo má dát daním formu účinného regulujícího předpisu zajišťujícího existenci a funkčnost státu, ale současně podporujícího rozvoj ekonomiky státu. V současnosti však o daních rozhoduje politika, volební cíle jednotlivých politických stran a nikdo zásady ekonomické optimalizace daní nechce znát, nechce o nich slyšet. Právě tak, jako v současnosti poklesl význam právní vědy, která zkoumá dopady právní úpravy na reálnou skutečnost. Nikdo výsledky zkoumání právní vědy nechce slyšet, nechce o nich vědět, pokud nejsou v souladu s politickými cíli té či oné politické strany. Politika v současnosti nevytvořila žádný budoucí dlouhodobý cíl - ideál společnosti, státu, ke kterému by společnost vývojem měla dospět. Posledním cílem společnosti v České republice byl vstup státu do NATO a do Evropské unie. Dá se konstatovat, že v současné době společnost nemá žádný budoucí cíl a ideál, a to ani na úrovni České republiky, ani na úrovni Evropské unie, ke kterému by se společnost mohla vychovávat, kultivovat, ke kterému by společnost směřovala, regulovala a cíleně rozvíjela svou ekonomiku.

Je nutno znovu si uvědomit propojení ekonomického základu společnosti s její veškerou činností, uvědomit si plně determinaci úrovně společnosti úrovní její ekonomické podstaty. Život v souladu s reálnou ekonomickou podstatou je východiskem ze současné ekonomické krize.

K pochopení uvedených souvislostí výraznou měrou by mělo a může přispět vzdělání společnosti. Vzájemné prolnutí aspektů ekonomie do výuky práva je nezbytnou podmínkou kvalitní výuky kteréhokoliv právního odvětví, výuky kteréhokoliv předmětu z oboru práva. Tímto lze přispět k vytvoření žádoucí propojené úrovně ekonomického i právního vědomí u členů budoucích generací společnosti, ze kterých by mohli vyjít politici schopní vidět dál, než jen na jedno volební období, vidět šířeji, než jen v rozsahu stranických zájmů, ze kterých by mohli vyjít jedinci - osobnosti, kteří by společnosti znovu vytvořili budoucí ideál, cíl vývoje.

Nezbytné propojení ekonomie s právem a obráceně práva s ekonomikou není žádné novum. Nezbytnost součinnosti a propojení v uvedených oblastech zdůrazňoval již v minulosti profesor JUDr. Karel Engliš ve svém článku věnovaném studiu národního hospodářství a reformě právnického studia uveřejněném ve Vědecké ročence Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, ročník XIII – 1934/1935 (str. 499), kde uvedl:

„....Je nadmíru důležité, aby nejenom všichni právníci ve veřejné správě, ale i soudcové, rozuměli problémům národohospodářským, sociálním i finančním, ať již spolupůsobí při tvorbě norem v ústředních úřadech, komorách, velkých časopisech atd. a nebo při jejich provádění. Máme celou řadu oborů působnosti, kde pracuje právník především jako národohospodář, avšak jde-li nakonec o normativní formulaci, potřebuje také erudici právníckou. Nejde tedy jen o právníky se vzděláním národohospodářským, nýbrž i také o národohospodáře se vzděláním právníckým.“

Contact – email

matousek@p-p-mat.cz